

**MTA Law Working Papers
2015/34**

**A totális államtól a totális háborún át a
totális védelemig**

Farkas Ádám

Magyar Tudományos Akadémia / Hungarian Academy of Sciences

Budapest

ISSN 2064-4515

<http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

A TOTÁLIS ÁLLAMTÓL A TOTÁLIS HÁBORÚN ÁT A TOTÁLIS VÉDELEMIG

Avagy gondolatok a kortárs biztonsági kihívásokról Carl Schmitt elméleti rendszerének alapul vételével¹

Farkas Ádám

Túl a 21. század első évtizedén még mindig nem tudjuk azt mondani, hogy érdemi újragondolás és elemzés folytán megpróbáltuk volna feldolgozni a 20. század indulati reakcióit. Ennek egyik példája lehet az a jelenség, amelynek folyományaként némelyek Carl Schmitt munkásságát még mindig hajlamosak a maga teljességében a nemzetszocialista érához való viszonytalán összemenni. Egy másik megnyilatkozás lehet azonban az a – sajnos jogászai és politikai körökben egyaránt jelenlévő – felfogás, amely az állam fegyveres védelmi erejének végletes korlátozására, diskurzusból való kiszorítására, és emellett bizonyos esetekben még a védelmi kapacitások jelentőségének eltagadására is hajlandóságot mutat. Ezeknek az eredője ugyanis közös, a 20. század történelmi borzalmai, a totalitarizmus tombolása,² és még inkább ezeknek a szisztematikus fel nem dolgozottsága.

A jaltai világrend széthullása után Európa számos országában a politikai stigmatizáció keresztútjába kerültek a fegyveres védelmi szervek. Ennek oka a totalitárius rezsimok hatalmi politikája volt, amelyben szükségképpen kulcsszerepe volt a fegyveres erőszaknak. A megbélyegzés következménye egyrészt az irracionális képességsökkenés lett – ami éppen napjainkban torolja meg magát az Európát elérő terror és a kiújuló fegyveres összeütközések tombolásának kezelése terén – úgy a katonai, mint a rendvédelmi szférában, másrészt pedig az állami fegyveres erőszak alkotmányos túlkorlátozása.³ Ez utóbbi tekintetében jól példázta a magyar „megvalósítást” Kukorelli István, amikor azt mondta: „*Visszaemlékezve a háromszögletű Nemzeti Kerekasztal tárgyalásaira, igenis ki kell mondanunk, hogy a fegyveres erő tekintetében ott és akkor az operativitás számunkra nem bírt jelentőséggel a hatalommegosztás és az alkotmányos korlátozás követelményei mellett.*”⁴

Elismerve a történelmi szituáció súlyát és elfogadva annak természetét, azt kell mondanunk, hogy közvetlenül a rendszerváltozások után, talán nem is volt várható, hogy azonnal egy optimális megoldás szülessen az állam fegyveres védelme tekintetében. Időközben azonban eltelt több mint negyed évszázad, még hozzá úgy, hogy az állam fegyveres védelmének szisztematikus – szervezési, szabályozási – felülvizsgálata nem valósult meg. Ez a kötelelem azonban – jelentékeny véráldozatok veszélye nélkül – tovább nem halogatható. Európa határán újra felütötte fejét a valós háborús fenyegetés; a Balkán tartós stabilitása, illetve az orosz geopolitikának, vagy az iszlamista szélsőségeknek való kitettsége még ma is nyitott kérdés; a Közel-Keleten az Iszlám Állam előretörése még teljességében nem azonosítható fenyegetéshullámmal jelenít meg; miközben egy multipoláris hatalmi rend alakult ki, amelyben a régi-új hatalmi erőközpontok geopolitikai egyetértése megbomlott.

¹ A tanulmányban foglaltak kizárólag a szerző szakmai véleményét tükrözik és nem tekinthetők a szerzőt foglalkoztató intézmények álláspontjának.

² A totalitarizmus elmélete tekintetében lásd: Hannah Arendt: *A totalitarizmus gyökerei*. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1992. Cs. Kiss Lajos: *A totális állam elmélete és mítosza*. In *Világosság* 2010. Ősz, 19-40. o. Cs. Kiss Lajos: *Totalitarizmus-tapasztalat külső és belső nézőpontból*. In *Jog Állam Politika* 2013/4. szám 3-25. o.

³ Magyarország vonatkozásában ezt a folyamatot az alkotmányos szabályozás szempontrendszeréből mutatja be Dr. Till Szabolcs ezredes „A honvédelem alkotmányos kereteinek hangsúlyeltolódásai a rendszerváltástól az Alaptörvényig” című doktori értekezése.

⁴ Elhangzott Dr. Till Szabolcs ezredes „A honvédelem alkotmányos kereteinek hangsúlyeltolódásai a rendszerváltástól az Alaptörvényig” című doktori értekezésének az ELTE ÁJK-n 2015. február 11-én megtartott munkahelyi vitáján.

Mindezek a fenyegetések egy rohamosan változó – és nem utolsó sorban totális – társadalmi és technikai környezetben mennek végbe, és számos más kihívás mellett a kibertérből érkező támadásokkal, a hibrid háborús fenyegetéssel, valamint a nemzetközi terrorizmus megújulásával helyezik szembe az államot. Napjaink – totális – államát tehát a „totális háborút” talán felváltó „totális biztonsági fenyegetések” olyan megerősödött és megújult réme riasztja, amely ha nemzetközi jogi értelemben nem is, de a reális valóságban túl nő a klasszikus háborús konfliktusokon, és a lehető legváratlanabb módon, számos-számtalan megjelenési formában tud támadást intézni mindaz ellen, aminek a védelme az állam legalapvetőbb hivatása.

„Ezek a változások egyértelműen jelzik, hogy az emberi kultúra az eddigiekben ismeretlen politikai tapasztalattal lett »gazdagabb«. A szociológiai társadalomelmélet képviselőinek kivételével általános egyetértés uralkodik a tekintetben, hogy a történelmileg különböző változatokban megvalósult totalitarizmus alapvető strukturális kihívást intézett az euroatlanti kultúrkör társadalmaihoz. A kihívásban rejlő tartós fenyegetés a totalitarizmus-jelenség és –tapasztalat paradox jellegében rejlik: a saját belső nézőpontjukból ezek a rendszerek az érintett társadalom egyedül legitim (igazságos) politikai-állami integrációjának a megvalósítására tettek kísérletet, és nem tekinthetők pusztán történelmileg jól ismert »zsarnoki uralom« modern formaváltozatának. Európa és a világ a második világháború utáni majd ötvenéves korszakban is e totalitárius kihívás és fenyegetés árnyékában élt. A hidegháború lezárása, a kommunista világrendszer bukása nem jelentette azt, hogy a totalitarizmus strukturális alternatívája érvénytelenné, mint történelmileg aktualizálható lehetőség végérvényesen kizárhatóvá vált volna”⁵ – írja Cs. Kiss Lajos a totalitarizmus vonatkozásában. Vajon a totalitarizmus ezen helyénvaló értelmezése – persze pillanatnyilag még klasszisokkal eltérően, de – nem tekinthető-e egy analógia alapjának az előttünk álló új típusú – totális – biztonsági fenyegetések tekintetében?

Ezen korszakos biztonsági kihívások kezeléséhez egyszerre kellenek a gyors, az egyes jogintézményekre, vagy azok csoportjaira irányuló változtatások, valamint rendszerszintű, a fegyveres védelem modelljét érintő reformok. Ez utóbbiakat pedig csak úgy tudjuk hitelesen megvalósítani, ha egyrészt történeti, másrészt átfogó elméleti vizsgálat tárgyává tesszük a fegyveres védelem kérdését. Ebben a vizsgálatban pedig meghatározó jelentősége lehet Carl Schmitt munkásságának, hiszen úgy a politikai fogalmáról⁶ kialakított rendszerében, mint a partizán elméletéről⁷ írott munkájában megjelenítette már a ma is élő kihívások kvintesszenciáját, valamint az állam lehetőségeit, illetve feladatait ezek vonatkozásában.

Mindezekre figyelemmel jelen tanulmány célja – mint értelmezési keretet – Schmitt totális állam toposzát és kivételes hatalomról alkotott nézeteit a fegyveres védelem kontextusába helyezni, valamint a partizánról alkotott elméletét is felelevenítve a legjelentősebb kortárs fegyveres védelmi kihívásokat áttekinteni és a reagálás irányára tett javaslatként a totális védelem gondolat kísérletét megalapozni. Annál is inkább fontos cél ez, mert a legégetőbb kortárs kihívásokra Schmitt már a partizán elméletének kidolgozásakor felhívta a figyelmet: *„1914-ben Európa népei és kormányai valóságos ellenség nélkül szédültek bele az első világháborúba. A valóságos ellenségesség csak magából a háborúból keletkezett, amely az európai nemzetközi jog konvencionális államok közötti háborújaként kezdődött és a forradalmi osztályellenesség világméretű polgárháborújával végződött. Ki fogja megakadályozni, hogy ezzel analóg, de végtelenül felfokozott módon váratlanul létre ne jöjjenek az ellenség új fajtái, melyek végbemenetele egy új partizánság nem várt megjelenési formáit hívják majd életre?”⁸*

⁵ Cs Kiss Lajos: i.m (2013) 3. o.

⁶ Lásd: Carl Schmitt: A politikai fogalma. Budapest: Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, 2002.

⁷ Lásd: Carl Schmitt i.m. (2002) 103-173. o.

⁸ Carl Schmitt i.m. (2002) 162. o.

1. A totális állam és totális háború toposzainak jelentősége napjainkban

Korunk kihívásainak elemzését Schmitt totális állam toposzával méltán megalapozhatjuk, különös tekintettel arra, hogy az meglátásom szerint kiváló értelmezési keretet adhat az állam fegyveres védelmének történeti evolúciójához és mai rendszerszintű kérdéseire is.⁹ Ahhoz ugyanis, hogy a mai kihívásokat és az állam ezekkel szembeni fellépésének módozatait értelmezhesük, jelentős segítséget nyújt, ha felelevenítjük és fegyveres védelmi kontextusba helyezzük Schmitt államszemléletét és a partizán elméletét. Ezekről ugyanis megkaphatjuk a nyers valóságát a kihívásokkal szembeni állami fellépés alapjának, miszerint „*az állam mint mértékadó politikai egység rendkívüli jelentőségű jogosultságot összpontosított magánál: a lehetőséget, hogy háborút folytasson és ezzel nyíltan az emberek élete felett rendelkezzen. A jus belli tehát egy ilyen rendelkezést tartalmaz, kettős lehetőséget jelent: azt, hogy a saját néphez tartozóktól megköveteljék a halálra és ölésre való készenléletet, és azt, hogy az ellenség oldalán álló embereket megöljék.*”¹⁰

A totális állam modellje a történeti fejlődés eredményeként a 19. század végére, illetve a 20. század elejére kialakuló államot jelenti, mely a központosító és professzionizálódó abszolutista államban gyökerezik, s amely felváltja a korábbi cenzusos, klasszifikáló és társadalmi részrendszereket lehatároló liberális sémákat. Ebben az új modellben „*az állam és társadalom kölcsönösen áthatják egymást, s minden eddig államinak számító ügy társadalmivá, és megfordítva, minden eddig »csak« társadalminak számító ügy államivá válik, miként az egy demokratikusan szervezett közösségi szervezetben szükségszerű módon bekövetkezik.*”¹¹

Ami ekként előttünk áll, az tehát a demokratizálódó modern nemzetállam, mely még együtt kell, hogy éljen a dinasztikus birodalmakkal és birodalmi gondolattal, de amely egyben élő ellenvetés a birodalmisággal szemben. Azon túl, hogy meglátásom szerint ez a demokratizálódó nemzetállami modell szükségszerű következménye volt mindazon történeti fejlődéseknek, melyek egyúttal aláásták a birodalmakat. Látni kell azt is, hogy ezen állam totalitása abban rejlik, hogy „*az eddig »semleges« területek – vallás, kultúra, képzés, gazdaság – megszűnnek »semlegesnek« lenni a nem-állami és nem politikai értelemben. [...] A totális államban ennek következtében minden – legalábbis lehetőség szerint – politikai, és az államra való hivatkozás már nem képes arra, hogy a »politikai« speciális megkülönböztető ismertetőjegyet megindokolja.*”¹²

Fontos azt is leszögezni, hogy az állam a maga hatalom- és modellváltásaival – mint akció – szükségképpen ugyanazon mozgáspályát járta be, mint a védelem és hadügy – mint reakció –, vagyis, hogy modern fejlődése az abszolutizmus centralizációjával vette igazán kezdetét, majd a nemzetiesedéssel és demokratizálódással szerzett tömegbázist és korábban nem látott hatásteret, s végül a 20. század elejére egy új, széleskörű, mondhatni mindent áthatni képes, tehát totális modellben teljesedett ki. Ennek a totalizálódásnak azonban megvannak a kísérő jelenségei is, ott ahol a megújuló – totális – hadviselés a szárnyait bontogatta. Ezen kísérő jelenségek, vagy ellenhatások egyik legjelentősebbike a partizán

⁹ Bővebben lásd: Farkas Ádám: Gondolatok az állam fegyveres védelméről. In Jogelméleti Szemle 2014/2. szám. 1-14. o. Farkas Ádám: A totális védelemről. In Kecskés Gábor (szerk.): Doktori műhelytanulmányok 2013. Győr: Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2013. p153-168. o. Farkas Ádám: State and its Defence as Historical Constellation: Thoughts on the Historical Improvement of Modern States' Armed Defence with Regards to Carl Schmitt's Tropes of Total State and Total War. In Kálmán János (szerk.): Legal Studies on Contemporary Hungarian Legal System. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014. pp. 39-60. o.

¹⁰ Carl Schmitt i.m. (2002) 31. o.

¹¹ Carl Schmitt i.m. (2002) 16. o.

¹² Carl Schmitt i.m. (2002) 16. o.

jelensége, amelyet már maga Schmitt is jelentős elemzés tárgyává tett. Vagyis már itt le kell szögezni, hogy a partizán – gerilla, terrorista – jelensége épp úgy történeti termék, mint maga a totális állam, sőt azt is ki kell mondani, hogy a partizán jelensége oksági összefüggésben áll az európai államfejlődés hatalom-történetével, amelyből a totális állam is kialakult.

A totális államban – melyben adott egy teljesen új, képzett, állandó, lojális, hivatásos fegyveres erőszakapparátus¹³ – tehát szinte minden kérdés potenciálisan politikai, amivel azonban jelentősen kiszélesedik az állami beavatkozás terrénuma is. Schmitt ugyanis arra is rámutat, hogy az állam kompetenciája – teljesen nyilvánvalóan önnön védelme érdekében – meghatározni, hogy ki a barát és ki az ellenség, s hogy ez utóbbi tekintetében miként kell eljárni. Ezen kompetencia realizálása a totális állam tényleges, vagy tulajdonképpen állammá nemesülése mellett azonban óhatatlan növekedést jelent az állam hatalmi karakterében, ami pedig növekedést igényel a védelmi szervezetekben akkor, amikor a legtöbb kérdés politikaivá válik, s így a legtöbb társadalmi részrendszerben megjelenhetnek az ellenség körébe tartozó veszélyes magatartások. *„A totális állam létezik. [...] A totális állam formulája mögött tehát az a helyes felismerés rejtőzik, hogy a mai állam roppant intenzitású új hatalmi eszközökkel és lehetőségekkel rendelkezik, melyek horderejének végső jelentőségét és következményeinek hatását egyelőre aligha sejtjük, mert szókincsünk és képzeletvilágunk mélyen a XIX. században gyökerezik. Ebben az értelemben a totális állam egyidejűleg különlegesen erős állam. [...] Egy ilyen állam semmiféleképp nem engedi, hogy az államon belül államellenes, államot korlátozó vagy államot szétforgácsoló erők keletkezzenek. [...] Egy ilyen állam képes különbséget tenni barát és ellenség között. Ebben az értelemben, mint mondtuk, minden valódi állam totális állam...”*¹⁴

Ez a védelmi növekedés a fegyveres erőszak apparátusainak funkcionális és strukturális differenciálódásához vezet, minthogy a belső és külső ellenséggel szemben nem azonos eljárásokat kell alkalmazni, vagyis nem azonosan képzett és felszerelt szervekre van szükség.

Ahogy Schmitt írja: *„egy normális állam teljesítménye mindenekelőtt abban áll, hogy az államon és területén belül létrehozza a teljes megelégedettséget, fenntartja a »nyugalmat, biztonságot és rendet« és ezáltal normális helyzetet teremti...”*¹⁵ Ehhez azonban a totális államnak olyan struktúrát kell kialakítania, amely alkalmas arra, hogy mindennek eleget tegyen, még hozzá bármely terület vonatkozásában. Ezzel pedig nem csak a fent leírt differenciálódás, hanem az eszközök újraértelmezése is együtt jár, amely már a politika zónájában meghozott döntésekkel vált képessé arra, hogy túlnőjön magán a totális államon is. Az eszközök újraértelmezése körében a politika által megalkotott két konstrukcióról kell mindenképp beszélni. Az egyik a védelmi elkülönítésként induló internálás; a másik pedig a háború átalakítása totális háborúvá.

A 19. század végének totális – angol, spanyol, német, francia, stb. – államaival jelenik meg a fegyveres tevékenységek mindent átható természete és az aszimmetrikus hadviselés új korszaka, mint a totális háború közvetlen előképe. Ebben a korszakban a háborúskodás olyan felek között zajlik, melyek katonai erői nem mérhetők egymáshoz. Ennek klasszikus példáját adták Schmitt osztályozásában¹⁶ a gyarmati háborúk. *„A partizánsággal összefüggésben különösen fontos a háború két, a partizánsággal bizonyos értelemben rokon fajtája: a*

¹³ Aminek a jus belli mellett az az alapja, hogy az „államon belüli megbékélésnek ez a szükségszerűsége kritikus helyzetekben ahhoz vezet, hogy az állam mint politikai egység, ameddig fennáll, önmagától határozza meg a »belső ellenséget«. Ezért valamilyen formában minden államban létezik [...] az államon belüli ellenségge nyilvánítás erősebb vagy enyhébb, ipso facto bekövetkező vagy külön törvények alapján jogilag formszerűen hatályosuló, nyílt vagy általános körülményekbe rejtett fajtái.” Carl Schmitt i.m. (2002) 31. o.

¹⁴ Carl Schmitt i.m. (2002) 222-223. o.

¹⁵ Carl Schmitt i.m. (2002) 31. o.

¹⁶ Schmitt a partizán elméletéről írott munkájában a klasszikus európai – ahogy ma mondanánk szimmetrikus – államközi háborút; a polgárháborút; és a gyarmati háborút különböztette meg. Vö: Carl Schmitt i.m. (2002) 109-110. o.

polgárháború és a gyarmati háború. A jelenkor partizánságát tekintve ez az összefüggés éppenséggel specifikus. [...] A nyílt polgárháború fegyveres felkelésnek számított, amelyet a rendőrség és a reguláris hadsereg csapati ostromállapot segítségével vertek le, amennyiben a felkelés nem vezetett a felkelők hadviselő félként való elismeréséhez. Az európai nemzetek, mint Anglia, Franciaország és Spanyolország hadtudománya nem vesztette szem elől a gyarmati háborút. Ám mindez nem kérdőjelezte meg a reguláris államháborút mint klasszikus modellt. Ehelyütt Oroszországot kell különösképpen megemlíteni. Az orosz hadsereg végig a 19. század folyamán sok háborút vívott ázsiai hegyi népekkel és soha nem korlátozódott olyan kizárólagosan a reguláris hadsereggel folytatott háborúra, mint ahogyan ezt a porosz-német hadsereg tette. Ezen kívül az orosz történelem ismeri a napóleoni hadsereg ellen vívott őseredeti partizánharcot is.”¹⁷ Látható tehát, hogy a partizán jelensége igazán a polgárháború és a gyarmati háború idején teljesedik ki, hiszen ekkortól a gyarmati seregekkel szemben irreguláris, a klasszikus háború színtereitől távol maradó és a polgári lakosság által támogatott partizánok veszik fel a harcot a gyarmati erők ellehetetlenítése és demoralizálása érdekében, ami egy jelentős epizód a hadakozás totalizálódásában.

A polgári lakosság támogatása azonban szükségképpen kiterjeszti a háborút magára a polgári lakosságra is, mely a kezdeti időkben „biztonsági” intézkedések formájában valósult meg, s életre hívta az internálótáborok intézményét.¹⁸ Ezzel tehát a háború a maga korábbi klasszikus formáit – vagyis ahogy Schmitt mondja a jus publicum Europaeum klasszikus államközi háborúját, a polgárháborút és a gyarmati háborút¹⁹ – elhagyja, s kiterjed egy korábban katonailag közvetlenül nem érintett közegre, a polgári lakosságra, ami nem más jelent, mint a totális háborúhoz vezető út első lépését.²⁰

E lépésnél azonban rá kell világítani arra, hogy az államok és hadseregek a szimmetrikus hadviselésben ismeretlen – mára a gerilla és terrorista címkék alatt sokrétűvé váló és megerősödött – formák egyike, a partizán²¹ harcmódor miatt léptek elsőként erre az útra. A partizán jelensége talán mindig együtt élt az emberiséggel ott, ahol egy nagyobb – birodalmi – hadsereg leigázta a kisebb népeket és államokat. Akkor azonban, amikor a totálissá váló, szervezett államok, totálissá váló hadseregei a tartós birodalomépítés reális lehetőségével szereztek területeket, a partizán jelensége kiújult. Azt is mondhatnánk, hogy a partizán az élő ellenvetés a totálissá váló európai államokat többségileg jellemző tartós birodalmi politikával szemben.

A gerilla harcmódor egyik legismertebb megnyilvánulása a modern történelemben a spanyol ellenállás volt Napóleon hadaival szemben. Schmitt is innen indítja a kérdés vizsgálatát, ami különösen érthető akkor, ha figyelembe vesszük a feljegyzéseket, melyek szerint kevesebb, mint ötvenezer gerilla több mint kétszázötvenezer reguláris katonát tudott lekötni ezen a hadszíntéren.

De mi is jellemezte ezt a formát? Egész egyszerűen a jogon kívüliség, hiszen a klasszikus nemzetközi jog nem ismerte el hadviselő félként a partizánokat, vagyis

¹⁷ Carl Schmitt i.m. (2002) 110. o.

¹⁸ Ezek tekintetében azonban le kell jegyezni Joël Kotek és Pierre Rigoulot munkájára hivatkozva, hogy az internálótáborok jóval a tényleges totális háború és a totalitarizmusok előtt jelentek meg, s jóval még azután is – napjainkban is – léteznek. Vö: Kotek, Joël – Rigoulot, Pierre: A táborok évszázada. Budapest: Nagyvilág könyvkiadó, 2005. Farkas Ádám: Gondolatok a táborok évszázada kapcsán. In Jog Állam Politika 2013/3. szám 149-155. o.

¹⁹ Carl Schmitt i.m. (2002) 109. o.

²⁰ Persze az el nem tagadható, hogy korábban is előfordult, hogy a hadakozást a fosztogatások és más inzultusok formájában a polgári lakosság is megszenvedte, azonban a 19. század végével megjelenő új tendencia – amit az internálótáborok a legplasztikusabban jelenítenek meg – markánsan eltér ezen jelenségektől, hiszen egyrésztől szisztematikus beavatkozást jelent, másrészt a fegyveres erő a katonai stratégia részeként realizálja ezeket.

²¹ Erről a kérdéstről Carl Schmitt kimerítően értekezik a „Partizán elmélete” c. munkájában, melyben történetileg bevezeti, majd a háború elméleti megközelítéséhez mértén pozicionálja a jelenséget, bemutatva annak fogalmi eredetét, és elméleti fejlődésívét.

viszonylatukban a modern háborút korlátozó intézmények nem érvényesültek. Ebből következik, amit Schmitt helyesen állapított meg, hogy: „*A modern partizán sem jogot, sem kegyelmet nem vár el az ellenségtől. Elfordult a megszelídített védelmi intézményekkel körülbástyázott háború konvencionális ellenségességétől és egy másik terület, a valóságos ellenségesség területe felé vette az irányt, amely a terrorral és ellenterrorral egészen a megsemmisítésig fokozódik.*”²²

A partizánság jelenségével és különösen annak elterjedésével két dologra kell felhívni a figyelmet. Egyrészt arra, hogy a partizán jogon kívüliségéből és a Schmitt által jól érthetően levezetett megsemmisítésig fokozódó valóságos ellenségességéből a totális ellenállás következett, mely nem ismer határokat és konvenciókat, csak a hatékonyságot és a kívánt eredmény elérését. Másrészről arra is figyelmet kell fordítani, hogy a történelmi példákban az államok nem tudtak hathatósan fellépni a partizánok ellen, ami – ahogy Schmitt is kiemeli – teret engedett annak a szemléletnek, mely Napóleon 1813 szeptemberi Lefèvre tábornokhoz intézett parancsára hivatkozva azt vallja, hogy „*partizán módjára kell cselekedni mindenütt, ahol partizánok vannak.*”²³

Ez utóbbi tétel, mint hivatkozási alap egyértelműen azt jelenti, hogy a partizánok ellenében a háború elhagyja korábbi medrét, vagyis, hogy a háború fokozatos totalizálódásával az ilyen formán totalizálódó államok eszközrendszere tovább szélesedett, méghozzá úgy, hogy azzal az állam fegyveres karaktere szükségképpen megerősödött, mivel különlegesen képzett erőkre volt szükség a fegyveres erőkben, a rendvédelemben és a politikai elhárításban egyaránt. Ez a fajta átalakulás pedig csak fokozódik akkor, amikor a partizán – mint összefoglaló fogalom alá értett jelenség együttes – evolúciója is felgyorsul. Ahogy Szabó Márton írja: „*Schmitt azonban a gerillát, a forradalmárt, a terroristát a típus három történelmi alapváltozataként írja le, amelyekben a partizán eljut »a haza defenzív őseredeti megvédelmezőjének« szerepétől a »világuralomra törő agresszív aktivista« alakjáig.*”²⁴ Ugyanő jegyzi le, hogy „*mindenképpen a terrorista teljesíti ki a szabályozatlan és ellenőrizetlen erőszak lehetőségét, ő képviseli a privatizált harc végigvitelét, a nemzetközi jog kötelmei alól végérvényesen megszabadított háború természetét. Nem az a kérdés tehát, hogy a terroristák milyen nemes vagy nemtelen eszmék nevében cselekszenek, hanem arról van szó, hogy olyan önazonosság hordozói, amely végérvényessé teszi a fegyveres küzdelem elszakítását nemcsak a jogtól és az államtól, hanem a civil társadalomtól is, hiszen a terrorista alkalmanként azokat is legyilkolja, akiket képvisel, sőt beilleszti rendszerébe az öngyilkos harcost.*”²⁵

Más azonban a helyzet a totális háborúval. Addig ugyanis, amíg a totális állam egy több évszázados történelmi fejlődés eredményeként állt elő – azt is mondhatnánk, hogy a demokratizálódási folyamat eredményeként –, addig a totális háború nem volt más, mint a politika terepében meghozott és néhány évtized alatt kiteljesített döntéssorozat eredménye, melynek csak részleges történelmi előfejlődése fedezhető fel.²⁶ A totális háború előképe ott jelenik meg, ahol a fegyveres ellenállás letörésére a polgári lakosságot is bevonják a közvetlen harci tevékenységekbe.²⁷ Ebből ugyanis egyértelműen következnek azok a visszafordíthatatlan következmények, melyek révén megszűnik a harctér és háttér közötti

²² Carl Schmitt i.m. (2002) 109. o.

²³ Carl Schmitt i.m. (2002) 111. o.

²⁴ Szabó Márton: A politikai fogalmának elmélyítése Carl Schmitt partizánelméletéről. In Világosság 2003/7-8. szám 70. o.

²⁵ Szabó Márton: i.m. 72. o.

²⁶ Ide sorolható például a partizánok elleni hadakozás elméleti és gyakorlati módozatainak fejlődésive a 18. század végétől a 20. századig. Lásd: Carl Schmitt i.m. (2002) 124-162. o.

²⁷ Ez az időszak, ahogy a táborok kapcsán lejegyeztem, szisztematikus módszerrel és stratégiai elemként a 19. század végével kezdődik. Korábban, a partizánok elleni harcban megjelenő terror eseti eszközeként volt csak erre példa.

megkülönböztetés értelme, s melyekkel a háború földön, vízen és levegőben egyszerre zajlik, megfélekezve a polgári résztvevőkről, s felhasználva minden erőforrást az ellenség megsemmisítésére.

A totális háború persze szükségképpen következett a hadügy forradalmaiból, a technikafejlődésből, és valamelyest az állam totálissá válásából is. Arról azonban nem lehet megfélekezni, hogy az ilyen formán előállt feltételek kiaknázási módját a politika erőterében meghozott döntések határozták meg, vagyis az emberi természet, mely évszázadok eredményeinek egész sorát dobta oda a hatalom trónusait látva. A totális háború realizálódásai – vagyis a világháborúk – ugyanis elvetették a racionalitás értékét, a jog ekkora már kifinomult szabályait, hogy a háborút nulla összegű, embertelen játszává tegyék.

A totális háború megvalósulása annak korlátlansága miatt morális tragédia, míg jogi értelemben indukciós hatás volt. A totális államot kiforgató totalitarizmus, mely a totális háborút realizálta, rámutatott ugyanis számos hiátusra és következetlenségre a jog terrénumában, melyeket elkerülhetetlenül orvosolni kellett és kell.

Ez a fajta – totalitárius – elfajzás és ennek közvetlen ellenhatásai azonban számos kérdést még nyitva hagytak, melyek haladó gondolkodású megválaszolása korunkra, a megvalósult totális háború szörnyűségeit már nem megélő közelségből követő korszakra maradt. Arra a korszakra, mely az erős és beavatkozni képes államot démonizáló idők lecsengésével kényszerűen egy újabb fordulópontot jelent, melynek nyitott kérdései között épp úgy ott van az újabb totális háború kirobbanásának megelőzése és az aszimmetrikus hadviselésből fakadó különös formák (partizánság, gerilla tevékenység, terrorizmus, stb.) megerősödése elleni fellépés, mint a védelem folyamatos megújítását és újraértelmezését kikényszerítő tényezők vizsgálata és értelmezése.

2. A totális toposzok védelmi aspektusa

Schmitt totális állam és totális háború toposzait szükségszerű megközelíteni a kettő viszonya, pontosabban az állam és a háború viszonya felől ahhoz, hogy megtaláljuk a választ a védelem alapkérdéseire.

Ahogy már többször kiemeltem, a totális államban nincs a politikai szempontjából „semleges” kérdés, vagyis az állam politikai természete minden viszonyra kiterjed, míg a totális háború nem mást jelent, mint azt, hogy a háború minden lehetséges hadszíntéren zajlik, valamint hogy annak természetéből adódóan elveszti jelentőségét a hátszín-hadszínér kettősség, és hogy minden létező erőforrást latba kell vetni a győzelemért. Nyitva áll azonban a kérdés, hogy miként kapcsolható össze a totális háború és a totális állam, azon túl, hogy a háborút – nemzetközi jogi értelemben legalábbis – az államok vívják.

Erre a választ maga Schmitt adja meg a szuverenitás kapcsán, mikor lejegyzí, hogy: „*Szuverén az, aki a kivételes állapotról dönt.*”²⁸. A kivételes állapot intézménye meglátásom szerint az a hídfő, amely az értelmezésnél hathatósan összekapcsolja a totális államot a totális háborúval, s amely egyúttal utat nyit a totális védelem kérdése felé is. A kivételes állapot ugyanis történeti vonatkozásban nem más, mint az állam életében bekövetkező azon időszak, mely az államközi háborúval, vagy a polgárháborúval jár együtt és amely a normál – béke idejű – jogrend szabályainak részleges vagy szinte teljes felfüggesztését és rendkívüli jogrend bevezetését teszi szükségessé a fenyegetések gyors és hatékony semlegesítése érdekében, még hozzá akár az állam- és jogrendszer egészének más szabályok szerinti működtetésével azért, hogy mielőbb helyreállhasson a normál jogrend.

A totális háború tehát maga a kivételes állapot, s lényegében a hosszas történelmi fejlődésben kialakult fegyveres védelmi szervezet zöme és eredete is ehhez az intézményhez

²⁸ Carl Schmitt: Politikai teológia. Budapest: ELTE ÁJK, 1992. 1.o.

kötődik, s ezek jelentős részben támadó rendeltetésűek.²⁹ Ez az időszak azonban, ahogy az elnevezés is mutatja, kivételes, és könnyen belátható – különösen az állam fegyveres erőszakszerveinek modern differenciálódása tükrében – hogy az ennek kezelésére létesített intézmények a normál állapotban nem, vagy csak rendkívül szűk körben funkcionálhatnak.

Az államnak azonban állandó szüksége van a minősített erőszak alkalmazását garantáló szervekre, így a normál állapotban is szükséges ilyenek fenntartása és működtetése, de már döntően védelmi rendeltetéssel a fenyegetések azonosítására, megelőzésére, elhárítására, illetve semlegesítésére. Ezek nélkül lehetetlen volna a normális állam teljesítményét garantálni, vagyis a megelégedettséget, a rendet, a biztonságot és a nyugalmat fenntartani.

Annak meghatározása azonban, hogy a normál állapotban melyek a fenyegetések, már politikai kérdés és mint tudjuk a totális államban nincs a politikai szempontjából semleges. Ebből pedig arra következtethetünk, hogy a totális államban normál állapot idején a totális védelem funkcionál, mely a fenyegetések politikai identifikálása, azok megelőzése, elhárítása, illetve semlegesítése tekintetében totális, mindenre kiterjedő természetű, hiszen minden lehetséges viszonyra nézve gyakorolhat a törvényes rendnek megfelelő tevékenységet.

Ezt a tételt különösen igazoltnak láthatjuk napjainkban, amikor a történelmi fejlődés jelentősen átalakította a fenyegetési palettát és vele a totális háború fenyegetését is. Az államközi viszonyokban ma már nem a klasszikus, szimmetrikus államközi háború a legjelentősebb faktor, hanem a hibrid háború, a nemzetközi terrorizmus, a fegyverkereskedelem, a nemzetközi szervezetbűnözés, a bukott államok és a cyber-fenyegetések. Ezek – sokszor összefüggő – veszélyzónájában a védelemnek új módon kell működnie, mely módozat egyszerre biztosítja a lehető legmagasabb hatásfokot az állampolgárok védelmében és a jogállamiság érvényesülését, de a valóságban realizálja az átfogó megközelítést.³⁰

Ezek a fenyegetési formák – még ha a világpolitikában található is ilyen tendencia – a 21. század elejéig nem voltak azonosíthatók a háborús idősakkal, hiszen ezek megvalósítói általában nem voltak behelyettesíthetők az államközi háború, vagy a polgárháború szerepsémájába. Fontos szempont volt az is, hogy a kihívások többsége belbiztonsági jelleget öltött, melyek nem katonai harcmodorral, tartós, szisztematikus és nyílt ellenségeskedésként, hanem nehezen lokalizálható és beazonosítható, szórványos támadásként realizálódtak, élve a normál állapot által nyújtott garanciákkal és lehetőségekkel. Ezek a fenyegetési formák a normál állapot jogrendjének garanciális jogintézményeit és a polgári élet által nyújtott technikai lehetőségek egész tárházát használva intéznek támadást a társadalom és az állam ellen. Ezek ellen pedig csak úgy lehet felvenni a harcot, ha a szuverén – belátó módon, de garanciák biztosításával – értékelve a megváltozott körülményeket, széles körben határozza meg a cselekvés lehetőségét és módjait, valamint ehhez a megfelelő szervezeti, személyi és tárgyi feltételeket biztosítja, vagyis totalizálja a védelmet.

Egyfajta gondolat kísérlettel azt is mondhatnánk, hogy a totális háború toposzát napjaink tovább szélesítik, aminek az eredményeként létrejöttek a totális biztonsági kihívások. Ezt a kísérletet a partizán elméletében a végső stádium nézőpontjai és fogalmai körében maga

²⁹ Ami még akkor is igaz, ha egy adott háború idegen támadással kezdődik, hiszen a nagy valószínűséggel elmaradhatatlan válaszcsepés már egyértelműen támadó magatartás.

³⁰ A témáról bővebben lásd: Keszely László (szerk.): Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás. Budapest: HM Zrínyi Média Közhasznú Nonprofit Kft., 2013. Keszely László: Az átfogó megközelítés a Nemzeti Biztonsági Stratégia tükrében, in Hadtudományi Szemle, 2014/4. szám 95-106. o. Kristiina Rintakoski - Mikko Autti: Comprehensive Approach. Trends, Challenges and Possibilities for Cooperation in Crisis Prevention and Management. Helsinki: Finland Ministry of Defense, 2008. Molnár Ferenc: Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során. In: Nemzet és Biztonság 2012/4. szám 10-23. o. Keszely László: A NATO válságkezelési rendszerével összhangban álló nemzeti intézkedési rendszer és a különleges jogrend összefüggései. In: Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2013/1. szám, 191-221. o.

Schmitt alapozta meg, hiszen az ott kifejtettekből egyértelműen következik, hogy amint a partizán harcmódor levál az állami háború közvetlen horizontjáról, akkor már megszületnek a totális biztonsági kihívások, hiszen a partizán értelmezési kerete az államtól és annak reguláris háborújától függetlenedett, önálló fenyegetéssé vált.³¹ Ezek a totális biztonsági kihívások olyan komplex veszélyeket jelentenek, amelyek sem jellegük, sem megjelenésük, sem pedig a rájuk adott állami – fegyveres – válasz szempontjából nem osztályozhatók és kezelhetők egyszerűen. Egyrészt a fenyegetések egy csoportja nem kategorizálható vegytisztán aszerint, hogy az katonai, vagy belbiztonsági jellegű. Ezt példázhatják az egyes terrortámadások közti különbségek, vagy akár a kibertámadások is, melyek hatalmas pusztítást válthatnak ki, még hozzá klasszikus katonai fellépés nélkül, de realizálhatnak egy bagatellnek tűnő bűncselekményt is. Másrészt a fenyegetések másik csoportja elmosza a határt a klasszikus háborús séma kritériumrendszeré – és vele a nemzetközi jog reagáló képessége – és a belügyi fenyegetések között. Akár az ukrán válság hibrid háborús jellege, akár az Iszlám Állam jelentette kihívás efelé mutat. Klasszikus háborúról nem beszélhetünk, azonban a felek képesek katonai értelemben vett hadviselésre, eszközeik és módszereik is efelé mutatnak, s mindezt úgy is meg tudják szervezni, hogy egy államon belül, mint belső fenyegetés teljességgel ki, ami azonban alapvetően belbiztonsági kihívás, holott a rendőri erők ezeket nem feltétlenül tudják kezelni.

Napjainkra tehát a totális háború nem csak úgy értelmezhető, mint a földön, vízen, levegőben – és kibertérben – vívott, a háttér-szögfrontvonal elhatárolást nem ismerő háború, hanem kiegészíthető a totális állam szövetéből kirobbanó totális biztonsági kihívásokkal, amelyekkel szemben csak a védelem újragondolása, totalizálása jelenthet megoldást a megfelelő alkotmányos garanciák megtartásával, de az operatív, gyors és hatékony fellépés lehetőségeinek megteremtésével. Erre ugyanis jelenleg sem a fegyveres védelmi rendszer hatáskörmegosztásáról vallott nézeteink, sem a különleges jogrend szabályozása nem kellően megfelelő.³²

Lássuk tehát, milyen geopolitikai és biztonsági környezetben és milyen kihívások mentén lehetne újra értelmezési keretként használni Carl Schmitt totális toposzait és az azok alapján felvetett totális védelem teóriáját.

3. Korunkról és annak kihívásairól

Korunk államai és társadalmi elvitathatatlanul egy több frontos védekezési helyzetbe kényszerültek. Ebben a szituációban a frontok száma egyik napról a másikra gyarapodik, ahogy ezt az elmúlt két évben egyre intenzívebben érezhetjük. Ukrajnától, a kibertámadásokon és az Iszlám Államon át, egészen a számos biztonsági kihívással összefonódó migrációs krízisig egymás után nyílnak meg a frontok, melyekkel szemben az államnak helyt kell állnia és amelyekhez nem csak saját rendszerét, de a kor megítélését is kritikai élel újra kell gondolni.

Ki kell tehát tekinteni arra a környezetre is, amelybe a totális állam, mint jelenség beágyazódott és amely környezetet a totális háborút meghaladó, a partizánságot magába olvasztó totális biztonsági kihívások megújult jelensége megrengetni látszik.

Korunk, pontosabban az elmúlt három dekád feltehetően egy olyan történelmi átmeneti időszak a jaltai világregend bukása után, amelyben jószerével válaszótra kerülnek mindazok az elméleti és realitásbeli rendszerek, amelyeket fundamentálisnak és megrendíthetetlennek

³¹ Vö.: Carl Schmitt i.m. (2002) 145-162. o.

³² Lásd: Farkas Ádám: Észrevételek és javaslatok a fegyveres védelem egyes kérdéseire az ukrán válság és a nemzetközi terrorizmus legújabb kihívásai tükrében. In Duskurzus 2015/1. szám 3-14. o. Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmi rendszerének kérdései a kortárs fenyegetések tükrében. In Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2015/1. szám 5-51. o.

hittünk az elmúlt évszázadok fejlődése nyomán. A kapitalizmus világrendszere,³³ az állam rendszereiben a decentralizációs megoldások,³⁴ a nemzetközi biztonsági közeg alapvetően államközi jellege,³⁵ és nem utolsósorban a demokratikus rezsimek terjedése³⁶ mind-mind valamiféle recesszióba jutottak, valamiféle fragmentálódási és eróziós folyamatokon mentek, illetve mennek át, s részben a visszafordulás felé mozdulnak.

A 21. század első évtizede után látnunk kell, hogy a történelem folytatódik³⁷ ahogy azt is, hogy a demokratizálódás Huntington szerinti harmadik hulláma³⁸ mintha kifulladt volna. Ahogy Fukuyama írja újabb meghatározó munkájában, „*a harmadik hullám azonban az 1990-es évek vége utáni csúcsot követően, a 21. század első évtizedeiben »demokratikus recesszióba« fordult át, s a hullámmal érintett, nagyjából minden ötödik országban vagy újra tekintélyelvű berendezkedés jött létre, vagy legalábbis a demokratikus intézmények jelentős eróziója következett be.*”³⁹

³³ A világrendszer elmélet követői szerint korunk meghatározó rendszere a globális kapitalizmus, mint világgazdasági rendszer, amely felülkerekedett a nemzetállamokon és bár nem azok nélkül, de azok felett működik, függetlenül az állami fennhatóságtól és az államhatároktól. (Lásd: Szigeti Péter: Világrendszernézőben. Budapest: Napvilág kiadó, 2005. Immanuel Wallerstein: Bevezetés a világrendszer elméletbe. Budapest: L'Harmattan kiadó – Eszmélet Alapítvány, 2010.) Ez a tőkeáramlás tekintetében elvitathatatlan, ahogy a pénzpiac befolyásoló ereje felől nézve is. Nem lehet azonban elfelejteni – ahogy ezt Immanuel Wallerstein a Nemzetvédelmi Egyetemen 2010-ben tartott előadásán is kiemelte – hogy ennek a világrendszernek vannak olyan meghatározó szereplői, amelyek nem tekinthetők kapitalizmusnak – mint a Kína – mégis kiválóan alkalmazkodnak és kooperálnak ebben a rendszerben addig, amíg ez az érdekeiket szolgálja. Kiemelendő az is, hogy a jelenlegi orosz-ukrán helyzet rávilágított arra, hogy a gazdasági szankciók ellenére igenis vannak olyan szereplők, amelyek fenntartják geopolitikai törekvéseiket.

³⁴ Nem lehet elvitatni, hogy miközben a nyugati alkotmányfejlődés egyik fő eszköze és célja volt a hatalommegosztás előmozdítása, valamint az átláthatóság érdekében a decentralizáció és az államtól bizonyos hatáskörök önszabályozási körbe adása, a hitelválságból kiinduló világgazdasági válság hatására újra a beavatkozó állam útjára léptünk, ami egyértelmű centralizációval jár a feladatok hatékonyabb ellátása, és fokozottabb ellenőrzése reményében. (Csak a példák kedvéért lásd: Forgács Imre: Mégsem éjjeliőr? Budapest: Osiris kiadó, 2009. Kálmán János: Az állam gazdasági szerepének változása, evolúciós megközelítésben. In Diskurzus 2013/Különszám. 24-33. o. Pongrácz Alex: A globalizált világ aktuális kérdései: államelhatalás vagy államépítés? In MTA LAW WORKING PAPERS 2014/18. o.) Ez az irányváltás az állam biztonsági karakterében a 9/11 után megkezdődött, de feltételezhetően a Charlie Hebdo-támadás hatására, most újult erővel fog folytatódni.

³⁵ Ki kell emelni, hogy bár a nemzetközi jog már elfogadta, hogy léteznek nem állami szereplők, a biztonsági kihívások terén a 20. századig – majdhogynem annak végéig – az állami szint volt a meghatározó. Azóta a nemzetközi bünszervezetek, a 9/11-el és most a párizsi eseményekkel új korszakba lépő nemzetközi terrorizmus, a kiberbűnözés és az Iszlám Állam megingatja ezt a sémát, ami az összes eszközünk és az ezek alkalmazását meghatározó szemléleteink újraformálását fogja megkövetelni.

³⁶ Elvitathatatlan, hogy a Szovjetunió összeomlása a demokráciák globális terjedésével, mondhatni diadalútjával járt. Ez a felívelés volt az, ami arra ösztönözte Francis Fukuyamát, hogy megírja korszakos munkáját, melyben azt vallotta, hogy az emberiség politikai fejlődéstörténete a liberális demokráciával elérte csúcspontját, vagyis a történelem végét ért. (Lásd: Francis Fukuyama: A történelem vége és az utolsó ember. Budapest: Európa könyvkiadó, 2014.)

³⁷ Az 1990-es évek elejéről származó és Fukuyamához kötött nagy tézis, miszerint az emberiség politikai fejlődéstörténete a liberális demokrácia „világuralmával” véget ért, úgy tűnik megbukott. Ezt a szerző maga is – igaz burkoltan, de – kimondja azzal, hogy új művével – mintegy nagyobb figyelmet szentelve a kihívóknak, mint amilyen Kína – tovább elemzi a politikai rend fejlődésének mozgató rugóit és törvényszerűségeit. Persze ez nem azt jelenti, hogy a liberális demokráciát valami új séma váltaná fel, csupán azt, hogy a fennálló renddel szemben ugyan nincs pillanatnyilag globálisan is jelentős kiterjedéssel bíró eszmei vetélytárs – mint amilyen a szovjet birodalom volt – mégis számos olyan kihívással kell számot vetnünk, amely igenis módosítja, változásra kényszeríti a demokráciákat, vagyis a történelem folytatódik, ahogy ezt Szabó Tamás Fukuyama-recenziójának címe is mutatja. (Lásd: Szabó Tamás: A történelem folytatódik. In Regio 2014/1. szám 193-206. o.)

³⁸ Lásd: Samuel P. Huntington: Democracy's third wave. In Journal of Democracy 1991/2. szám 12-34. o.

³⁹ Francis Fukuyama: A politikai rend eredete az ember előtti időktől a francia forradalomig. Budapest: Akadémiai kiadó, 2012. 20. o.

Ez nem jelent többet és nem jelent kevesebbet, mint azt, hogy alapjaiban kell átgondolnunk mindazt, ami meghatározza a jelenünket. Újra el kell merengünk azon a folyamaton, amely történelmünk során eddig juttatott minket és szakadatlanul újratermelődhő kihívások közepette igenis szisztematikusan kell újraértelmeznünk az adottnak tekintett rendszereket, valamint eszközöket, és ezek evolúcióját. Mind a gazdasági világválság, mind az arab tavasz, mind a szíriai, majd pedig az ukrán események, valamint az Al-Kaida és az Iszlám Állam jelentette fenyegetések megmutatták ugyanis, hogy a szabályozási rendszerekben rejlő deficit idővel hatalmas erővel üt vissza. E tekintetben pedig nem lehet elfelejteni, hogy „*a rendszer instabilitásának okozója végső soron a politika kudarca: abban rejlik, hogy elmaradt a kielégítő nemzeti és nemzetközi szintű szabályozási kontrollmechanizmusok kiépítése.*”⁴⁰ Ez alól a törvényszerűség alól pedig az állam fegyveres védelmi rendszere sem kivétel, sőt a legújabb kihívások tükrében az épp hogy a legégetőbb kérdések közé került, újra.

Ebben a miliőben újra elő kell venni a totális állam sémáját, abba bele kell helyezni a kor totális kihívásait és azok védelmi sajátosságait, valamint át kell gondolni, hogy az egyes kihívások bekapcsolhatók-e a totális háború – és vele a védelem – toposzának megújításába. Fel kell tenni a kérdést: Értelmezhető-e egy adott támadás – biztonsági kihívás – egy háborús krízis kivételéseként, vagy adott esetben előzményeként, illetve utóhatásaként? Mondhatjuk-e azt, hogy egy részint – akár eszközeiben, akár harcmodorában – katonai karakterisztikájú támadás – legyen az terrortámadás, vagy államhoz nem köthető hibrid hadviselés – valamely háborús fenyegetés kivételése? Ez ugyanis alapjaiban határozza meg az állami reakció – katonai, rendvédelmi, vagy akár újonnan békeidőben is kialakítandó átfogó – jellegét.

Az állam fegyveres védelmének, katonai karakterének szabályozása mindig generális hatalmi kérdés volt, ami előbb az egyértelmű hatalmi-politikai tiltás, majd a jogállamiság meggyökeresedésével a „politikai korrektség” éles határokat húzó keretei miatt rendszeresen kívül esett az állam- és jogtudományi diskurzus és a kutatói szemlélet horizontjain. Ennek köszönhető, hogy az egyes kiemelt területek és intézmények vizsgálatánál mélyebb analízisre a magyar tudományos élet nem vállalkozott. Az alkotmányos berendezkedést közvetlenül nem érintő vonatkozásokban hiányoznak a biztos, a jelentős vitákon felül álló alapvető fogalmak. Nem születtek átfogó, a fegyveres védelem, vagy a katonai sajátosságok jogi elméletét, rendszerét, evolúcióját vizsgáló munkák, amit nem enyhít az sem, hogy a nemzetközi irodalomról is szűk – már-már Georg Nolte⁴¹ munkájára szorítókozó – kivételekkel talán ugyanez mondható el napjainkban.

Be kell látnunk, hogy az illúziók⁴² kora után vagyunk. Ez pedig azzal jár együtt, hogy új, vagy legalábbis megújított fogalmi, elvi, elméleti alapok kellenek. „*Az elméletalkotás tehát a valóság feldolgozásának gondolati módozata, amelynek történeti és tapasztalati tényanyagra kell támaszkodnia.*” – írja Szigeti Péter.⁴³ Tehát jelenünk minden kihívása

⁴⁰ Fukuyama i.m. 2012. 24. o.

⁴¹ Georg Nolte: *European Military Law Systems*. Berlin: DeGruyter Recht, 2003.

⁴² Kicsit mintha minden a világrendet érintő olvasat, ami a Szovjetunió összeomlása után született, illúzió lett volna. Ezt példázza *A történelem vége*, a szuverenitás Wriston szerinti infokommunikációs alkonya (Walter Wriston: *The Twilight of Sovereignty*. New York: Scribner, 1992. letöltve: 2014.10.11. <http://dl.tufts.edu/catalog/tufts:UA069.005.DO.00097#myImageGallery>) a Brzezinski által első között képviselt USA hegemonia teória (Lásd: Zbigniew Brzezinski: *A nagy sakktabla*. Budapest: Európa könyvkiadó, 1999.), a civilizációk összecsapása (Lásd: Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa könyvkiadó, 1998.), de talán még a posztamerikai világ is (Lásd: Fareed Zakaria: *A posztamerikai világ*. Budapest: Gondolat kiadó, 2009.). A valóság azonban, hogy ezek szinopszisa írja le igazán az átmeneti időszak szövevényességét, amiből most már nyilvánvalóan tovább kell lépni egy olyan rend felé, ahol nem csak államokkal szemben kell fellépni, ahol nincs kizárólagossága sem a fegyveres és biztonsági, sem a gazdasági, sem a politikai megoldásoknak, ahol óhatatlanul az egész társadalmi-jogi-politikai rendszerünket kell majd áttekintetni, hogy kiálljuk a kor próbáját.

⁴³ Szigeti Péter: *Világrendszernézőben*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2005. 9. o.

egyben szükségképpen történelmi kihívás is, az alkotmány- és jogfejlődés egy új korszakának megoldandó feladata, amit nehezen oldhatnánk meg a korábbi hasonló korszakváltások áttekintése, megismerése nélkül, beleértve ebbe a korábbi elméleti konstrukciókat, mint amilyen Schmitt totális toposzrendszere és politikai államelmélete is.

Némi bátorsággal azt is mondhatnánk, hogy a totalitás új korszakába léptünk. Az állam totalitása nem újdonság, a háború totalitását már megismertük – igaz annak ma új jelenségei mutatkoznak meg –, a védelem totalizálása szükséges, különösen azért, mert ma már léteznek totális biztonsági kihívások, amelyek nem képezhetik egyszerű klasszifikáció és egyszerű reagálás tárgyát. Azt a gondolat kísérletet kell megpróbálnunk leképezni a fegyveres védelem állami és jogi vonatkozásai terén, amit az állami- és politikai rend kérdéshalmazaira válaszul Samuel P. Huntington 1968-ban, majd 2006-ban,⁴⁴ Francis Fukuyama pedig előbb 1992-ben⁴⁵ majd 2011-ben⁴⁶ kísérelt meg. Fontos leszögezni, hogy ezt azért kell megtenni, mert a kiüresedő címkéknél és eszméknél több kell,⁴⁷ és ez a több a fegyveres védelem jelentőségének és államfejlődési fontosságának (újra)felfedezése és egyúttal az állam fegyveres védelmének újragondolása, újrastrukturálása, végső soron totalizálása.

4. A totális biztonsági kihívások jellemzése és realizálódása

A legégetőbb és legfenyegetőbb kortárs biztonsági kihívások alapvető jellemzője meglátásom szerint, hogy azok több fenyegetéstípust ötvöznek egy olyan nagyhatalmi erőterben, amely elnehezíti – ha nem ellehetetleníti – az azonnali és hathatós beavatkozást, ami a korábbi helyi háborús konfliktusok esetköreit jellemezte. Emellett a kortárs fenyegetéseket realizáló szereplők a lehető legteljesebb mértékben használják ki a totális államok modern társadalmainak biztosított technikai és nem utolsó sorban jogi előnyöket saját céljaik elérésére. Ezek a kihívások tehát totális biztonsági fenyegetésként értelmezendők, amelyek szürke zónát képviselnek a klasszikus háború és a belbiztonsági kihívások között, és amelyek a fenyegetés mértéke szempontjából is a szélső értékek között mozognak.

A totális biztonsági kihívások két kortárs mintájaként az ukrán válságból kinőtt hibrid háborús fenyegetés, valamint a szír polgárháborúból, az iraki beavatkozás, majd államépítés kudarcából, valamint a nemzetközi bűnözés és az állami szereplők illegális műveleteiből kisarjadó Iszlám Állam értelmezhető. Egy újabb analógiával azonban fel kell tennünk a kérdést, hogy ezekkel a totális biztonsági kihívásokkal „...vajon tényszerűen az euroatlanti modernitás új korszakába léptünk-e, vagy csupán az »újkori« és a felvilágosodás szellemi áramlatával kezdődő »modern« modernitás strukturális kiteljesedését, és a vele együtt járó evolúciós kockázatok kellemetlen mellékhatásait – mondjuk a modernitás evolúciójának egyik sikertelen szelekciós ajánlatát – tapasztaltuk meg?”⁴⁸

⁴⁴ Samuel P. Huntington: Political order in changing societies. London-New Haven: Yale University Press, 1968. (Bővített, átdolgozott kiadás Francis Fukuyama előszavával: 2006.)

⁴⁵ Francis Fukuyama: A történelem vége és az utolsó ember. Budapest: Európa könyvkiadó, 2014. (Első kiadás: 1992.)

⁴⁶ Francis Fukuyama: A politikai rend eredete az ember előtti időktől a francia forradalomig. Budapest: Akadémiai kiadó, 2012.

⁴⁷ „Meglátásom szerint a demokrácia terjedése megtorpanásának okait jelenleg nem az eszmék szintjén kell keresnünk.” (Fukuyama i.m. 2012. 29. o.) Korunkban nem az eszmék kezdik ki a fennálló rendet, a nyugati civilizációban megcsontosodott protokollokat, hanem a kihívások újszerűsége és összetettsége, ami a ki nem mondott, vagy eltagadott kérdésekre, valamint a nyugati államfejlődésben rejlő immanens feszültségekre is rámutat. Ennek a kihívásnak a valóságbeli miliője pedig tényszerűen fizikai támadások közepette zajlik, ami elengedhetlenné teszi a fegyveres védelem kérdésének felülvizsgálatát és dogmáktól való megtisztítását a dezetatizáció és az állam fegyveres erejének leépítése után. Efelé már elindultunk, hiszen a 2014-es walesi NATO csúcs döntött a védelmi kiadások emeléséről, azonban jó volna, ha a cselekvésnek végre a tudományos és rendszerszintű bázisát is biztosítanánk a jog oldaláról is.

⁴⁸ Cs. Kiss Lajos: Totalitarizmus-tapasztalat külső és belső nézőpontból. In Jog Állam Politika 2013/4. szám 4. o.

Az ukrán válság⁴⁹ egy több évtizedes dezorientációs folyamat eredménye, melyben a posztszovjet jelleg, a szervezett bűnözésben és vele a korrupcióban rejlő fenyegetések, a nemzetiségi problémák, a Kelet-Nyugat ellentét, és ezek folyamányaként nem utolsó sorban a bukott államokat jellemző diszfunkciók sora is benne van.

Az elmúlt évtized erőteljes politikai krízisei, melyek előbb a narancsos forradalomba, majd a Janukovics-restaurációba és a korábbi vezetők bebörtönzésébe, végül pedig a majdan téri tüntetésekbe és fegyveres atrocitásokba torkolltak, jelentősen legyengítették az ukrán társadalmat és magát az államot is. Az, hogy Ukrajna lényegében egy polgárháborús válságba süllyedt, egyértelműen ok-okozati összefüggésben áll azzal, hogy a korrupciós botrányok sorával tarkított oligarchizálódó berendezkedés lényegét tekintve kikezdte az állam fegyveres védelmi szervezeteinek lojalitását, majd pedig az alapvető állampolgári lojalitást is, hiszen ezek mind szükségesek voltak ahhoz, hogy a Majdanon táborozó tüntetők végül egy fegyveres harcig terjedő elhúzódó krízisbe bocsátkozzanak számos-számtalan halálos áldozattal.

Erre a krízisre pedig már „csak” ráerősített az a nagyhatalmi erőter, amelynek a lényege abban ragadható meg, hogy a megerősödő orosz hatalmi politika és a NATO határvonalán egy kétséges orientációjú térségként jelenik meg Ukrajna. Feltehetően ennek tudható be, hogy a polgárháborús jelleget öltő belpolitikai krízis egy orosz kisebbségi, nemzetiségi krízissé nőtte ki magát, amely fegyveres szakadártevékenységgé, végül pedig hibrid háborús⁵⁰ helyzeté módosult Kelet-Ukrajnában, és lehetőséget teremtett Oroszországnak a Krím visszaszerzésére, és így vagy úgy, de Kelet-Ukrajna és ezáltal a Nyugat felé közeledés destabilizálására.

Bizonyos szempontból az *Iszlám Állam*⁵¹ létrejöttéhez is hasonló tendenciák vezettek. A közel-keleti kaotikumban egy területi meghatározottságú, államasodni vágyó – ahogy Takács

⁴⁹Lásd: Prof. Mikkel Vedby Rasmussen - Dr. Lars Bangert Struwe - Rune Hoffmann – Flemming Pradhan-Blach – Lieutenant Commander Johannes Kidmose - Dr. Henrik Breitenbauch - Dr. Kristian Søby Kristensen - Dr. Ann-Sofie Dahl: The Ukraine Crisis and the End of the Post-Cold War European Order: Options for NATO and the EU. 2014, Centre for Military Studies - University of Copenhagen, Copenhagen. Andrew Wilson: The High Stakes of the Ukraine Crisis. In Current History 2014. (letöltve: 2015.02.22., http://www.currenthistory.com/Wilson_Current_History.pdf). Dmitri Trenin: The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivalry, 2014, Carnegie Moscow Center, Moscow. Tólas Péter: A jelenlegi ukrán válságról 2.0., 2014, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2014/8. szám, Budapest. Tólas Péter: Folytatódó ukrán válság, in Nemzet és Biztonság 2014/4. szám 63-74. o. Rácz András: Nem állam az államban – a kelet-ukrajnai szeparatizmusról, in Nemzet és Biztonság 2014/5. szám 124-131. o. Tólas Péter: Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról, in Nemzet és Biztonság 2014/5. szám 111-123. o. Rácz András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában, 2014, KKI-tanulmányok T-2014/1. szám, Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest.

⁵⁰Lásd: Kenneth Katzman - Christopher M. Blanchard - Clara E. Humud - Rhoda Margesson - Matthew C. Weed: The „Islamic State” Crisis and U.S. Policy, 2015, Congressional Research Service, Washington. Kis-Benedek József: Az Iszlám Kalifátus és a globális dzsiháid új tendenciái, in Hadtudomány 2014/3-4. szám, 22-33. o. N. Rózsa Erzsébet: Az Iszlám Állam előretörése Irakban és az amerikai válaszcsepások, in Nemzet és Biztonság 2014/4. szám, 56-61. o. Selján Péter: Harc az Iszlám Állam ellen, in Nemzet és Biztonság 2014/5. szám, 63-74. o. Arany Anett - N. Rózsa Erzsébet - Szalai Máté: Az Iszlám Állam – következmények, 2015, KKI-tanulmányok T-2015/1, Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest.

⁵¹Bővebben lásd: Gerard Chaliand - Arnaud Blin: The History of Terrorism from Antiquity to Al Qaeda, 2007, University of California Press, Los Angeles – London. Charles Townshend: A terrorizmus, 2003, Magyar Világ kiadó, Budapest. Tólas Péter (szerk.): A terrorizmus anatómiája, 2006, Zrínyi kiadó, Budapest. Tólas Péter (szerk.): A globális terrorizmus: Biztonsági kihívások és stratégiai válaszok, 2013, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest. Boda Mihály: A terrorizmus morális megítélése, in Hadtudomány 2012/1-2. szám, 138-151. o. Tomolya János - Padányi József: A terrorizmus jelentette kihívások, in Hadtudomány 2012/3-4. szám, 34-67. o. Tomolya János, Padányi József: A terrorizmus és a gerilla-hadviselés azonosságai és különbségei, in Hadtudomány 2014/1. elektronikus szám 126-154. o. Hárdi István: A terrorizmusról, in Magyar Tudomány 2009/8. szám 932-936. o. Bruce Ackerman: A terrorizmus és az alkotmányos rend, in Miskolci Jogi Szemle 2008/2. szám 131-147. o.

Péter mondta – töredékállam⁵² nőtt ki egy nemzetközi terrorszervezetből, amely már tényleges helyi háborús fenyegetést is jelent a terrorista tevékenységen túl. Az Iszlám Állam azonban mintha a nyugati terminológia szerinti nemzetközi terrorizmus – alternatív olvasatban pedig egy iszlamista forradalom – új létformája lenne egyben, amely a kibertámadások⁵³ eszközével épp úgy operál, mint egyfajta professzionizált médiaháborús szellemiséggel, amit a támadások polgári kommunikáción és hírközlésen át történő propagálásával, valamint a tényleges – több nyugati államból toborzott nagy számú „katonáját” mutató – nemzetközi jelleg tudatosításával valósít meg.

Az Iszlám Állam kialakulásához és mai jelentős fenyegetési potenciáljának létrejöttéhez egyértelműen szükséges volt (1) a szíriai és iraki bukott állami tendenciák által generált hatalmi vákuumra,⁵⁴ (2) a Közel-Kelet ellenállási szellemiségére, (3) a dzsihadista eszmék terjedésére a nyugati társadalmak egyes részeiben, (4) a nemzetközi szervezett bűnözésből befolyó anyagi források felhasználására,⁵⁵ valamint (5) a közel-keleti térségben megjelenő antiimperialista⁵⁶ – és szükségképpen nyugat, illetve nyugat-barát ellenes, de alapvetően belső – forradalmi szellemiségre, ami a nyugati beavatkozással szemben is hajlandó harcot hirdetni,

⁵² Takács Péter a győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karán 2015. május 15-én megtartott „Az államok patológiája” című konferencián fejtette ki, hogy az eddigi ismeretek alapján azt mondhatjuk, hogy az Iszlám Állam egy az államiasodás útjára lépett szerveződés, amely a terrorszervezet létszakaszán már túl van, de az államiságot még nem érte el. Takács Péter úgy fogalmazott, hogy ez egy „levésben lévő” állam, pontosabban töredékállam.

⁵³ E tekintetben figyelemre méltó, hogy John Brennan, a CIA igazgatója bejelentette, hogy átalakítják az amerikai központi hírszerző ügynökséget, méghozzá oly módon, hogy a jövőben fokozottan érvényesüljenek az információs kihívásokkal szembeni fellépés lehetőségei. (Lásd: Unclassified Version of March 6, 2015 Message to the Workforce from CIA Director John Brennan: Our Agency's Blueprint for the Future. Letöltve: 2015. március 8., forrás: <https://www.cia.gov/news-information/press-releases-statements/2015-press-releases-statements/message-to-workforce-agencys-blueprint-for-the-future.html>)

A kibertérből érkező fenyegetések kérdése a szakirodalomban is jelentős visszatükröződéssel bír, lásd: Berki Gábor: A kibertéri konfliktusok változásai, in Hadmérnök 2013/1. szám 173-185. o. Pataki Márta - Kelemen Roland: Kiberterrorizmus. A terrorizmus új arca, in Magyar Rendészet 2014/5. szám, 103-116. o. Kelemen Roland – Pataki Márta: A kibertámadások nemzetközi jogi értékelése, in Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2015/1. szám, 53-90. o. Kovács László: Európai országok kiberbiztonsági politikáinak és stratégiáinak összehasonlító elemzése I., in Hadmérnök 2012/2. szám, 302-311. o. Krasznay Csaba: A polgárok védelme egy kiberkonfliktusban, in Hadmérnök 2012/4. szám, 142-151. o. Peter Warren - Michael Streeter: Az internet sötét oldala – Vírusírok, adatrablók, hackerek – és amit tehetünk ellenük. 2005, HVG kiadó, Budapest.

⁵⁴ Ami egyben a nyugati típusú intervenció és az azt követő államépítés komoly kudarcaként is értelmezhető, aminek magam egyik fő okaként azt látom, hogy az államépítésbe óhatatlanul beolvadt a stratégiai szándék, vagyis a nyugati liberális demokrácia kultúrájának exportálása a helyi sajátosságok és kulturális tradíciók ellenében, ami csak eszkalálta a feszültségeket. Persze maga az államépítés helyes törekvés, sőt alapvető biztonsági érdek. Ahogy Francis Fukuyama írja: „Államépítésen új kormányintézmények kialakítását és a már meglévők megerősítését értjük. Ebben a könyvben amellek érvelek, hogy az államépítés minden társadalom számára az egyik legfontosabb kérdés, hiszen a gyenge vagy elbukott államok a Föld legégetőbb problémáinak szolgálnak táptalajul, például a szegénységnek, az AIDS-nek, a drogfogyasztásnak, a terrorizmusnak. [...] Az Egyesült Államok és más országok egy ideig tehettek úgy, mintha ezek csak helyi problémák lennének, de szeptember 11-e rávilágított arra, hogy valamely állam gyengesége komoly stratégiai kihívást is jelenthet. [...] Az állami intézmények és képességek támogatása vagy újbóli megteremtése hirtelen világméretű törekvéssé nőtte ki magát, és a világ fontos részein a biztonság leglényegesebb előfeltételévé vált. Így az állam erőtlensége elsőrendű nemzeti és nemzetközi kérdés lett.” Lásd: Francis Fukuyama: Államépítés, kormányzás és világtrend a 21. században, 2005, Századvég kiadó, Budapest, 7-9. o.

⁵⁵ Az erről kialakított és napjainkban egyre elismertebbé váló elgondolás egyik fő képviselője Loretta Napoleoni. Lásd: Loretta Napoleoni: Terrorism and the Economy, How the War on Terror is Bankrupting the World. 2010, Seven Stories Press, New York. Loretta Napoleoni: Terror Incorporated, Tracing the Dollars Behind the Terror Networks. 2005, Seven Stories Press, New York.

⁵⁶ Lásd Loretta Napoleoni: Az iszlamista főnix, Az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása, 2015, HVG kiadó, Budapest.

vagy más terrorszerveket erre ösztönözni.⁵⁷ Nem lehet persze az Iszlám Állam tekintetében sem elhanyagolni azt a körülményt, hogy annak megerősödése és mai tevékenysége egy olyan nemzetközi erőterben zajlik, ahol a szíriai polgárháború feletti nagyhatalmi ellentétek épp úgy befolyásoló erővel bírnak, mint az iraki nemzetközi jelenlét mértékének csökkentési szándéka, valamint a térségben régóta erősödő iráni befolyás és egy iszlamista forradalmi-polgárháborús tendencia, aminek legújabb színtere az új iszlamista revolúció ellenségképét megtestesítő Szaúd-Arábia egyik határterülete, Jemen.

Ez a két – legalább a biztonsági kihívásokat nagy számban ötvöző természetében hasonlatos – totális biztonsági fenyegetés alapjaiban mutat rá arra, hogy igenis mérlegelni, elemezni és ha kell, fejleszteni, más szóval totalizálni kell az állam fegyveres védelmi rendszerét.

5. Zárszó helyett kitekintés a védelem totalizálásának irányvonalaira

A totális védelem lényegében nem mást jelent, mint annak felismerését, hogy korunk totális biztonsági fenyegetései képesek belföldön, belbiztonsági „csomagolásban” olyan fenyegetést realizálni egyik pillanatról a másikra, ami a szórványosság mellett katonai erő, vagy belföldi hírszerzési intézkedések bevetését teheti szükségessé. A totális védelem tehát a fegyveres védelmi szervek hatásköri szabályozásának újragondolásával, átmenetek megteremtésével, vagyis egy valóban átfogó megközelítés megalapozásával azonosítható, amely a jogállamiság garanciarendszerével teszi lehetővé a szükséges erőkifejtést az egyes támadások függvényében, függetlenül attól, hogy a támadás belföldön, vagy külföldön valósul meg.

A totális védelem kialakításának alapját meglátásom szerint *elsőként* a különleges jogrend rendeltetésének és szabályrendszerének történeti és elméleti tisztázása biztosíthatja. Ebben az ostromállapot és a kivételes hatalom intézményeinek feltárásával és elemzésével kell kezdeni a vizsgálódásokat, hiszen napjainkra úgy vélem téves értelmezések alakultak ki e témakör tekintetében. Ebben a megközelítésben külön kell választani a fegyveres erő belföldi bevetésének kérdését a különleges jogrendtől – vagy kivételes állapottól – amelyben az állami erőszak csak egyetlen – nem központi – elem, aminél sokkal jelentősebb az az alaprendeltetés, hogy fennállása alatt a jogforrás hierarchia főbb alkotmányos megkötései nélkül lehet egyik pillanatról a másikra teljes egészében átalakítani az államműködést és a jogrendet egyetlen cél, a normál állapot restaurálása érdekében.

Ezt követően *másodikként* a fegyveres védelem differenciálódásából kivilágító történeti tapasztalatok hatáskör-megosztási recepcióját kell megvalósítani, ami a rendszerváltásos szemléleti és szabályozási vadhajtások visszavágásával jár együtt. Ha ugyanis elkezdjük vizsgálni a hazai – és nemzetközi – tradíciókat, akkor felismerhetjük, hogy az állam fegyveres védelmi rendszerének differenciálódása nem a katonai erő teljes kiszorítását eredményezte a belföldi bevetési zónákból, hanem a korábbi teljeskörű alkalmazás felváltását egy fegyveres feladatként ellátott támogató jelleggel a belügyi rendvédelmi szervek mellett. Ezt hazánkban a honvéd karhatalom intézménye épp úgy példázta az országosan szervezett államrendőrség és csendőrség működésének támogatására, mint nemzetközi viszonylatban a sajnálatos párizsi terrortámadások, amelyeknél a francia állam több mint tizenkétezer katonát vezényelt az utcákra a rendőrség támogatása érdekében.

⁵⁷ A párizsi Charlie Hebdo, majd az azt követő további, illetve még az előkészítés létszakaszában elfojtott támadások tekintetében mindenképp mérlegelni kell, hogy az Iszlám Állam a további nemzetközi terrorszervezeteket – különösen az Al-Kaidát – is lépéshelyzetbe hozta, nem csak a „presztízs” megőrzésének kényszerével, hanem a Nyugat figyelmének elterelésével is. Lásd: Répási Krisztián: Franciaország iszlamista terrorfenyegetettsége, 2015, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2015/2, Budapest. Mark Singleton: Paris 7-8 January: Darkness in the City of Light, 2015, International Centre for Counter-Terrorism, Hague.

Harmadikként – a hatásköri reform elvi alapjaként – fel kell ismernünk, hogy az állam immanens eleme a monopolizált és a modern jogállam által minősített és törvényességi keretek közé terelt legitím fizikai erőszak. Ez az erőszak azonban egységes, vagyis egyazon állam egyazon erőszakkal rendelkezik, aminek az egyes erőszakszervek és azok eljárásai csupán módozatai, részek az egészen belül. Ez kulcsfontosságú felismerési elem, hiszen az egyazon erőszak elve nyitja meg az igazi utat a totális védelem kialakításához, mivel ez így nem jelent mást, mint a teljes lehetőségszelektát kihasználó totális biztonsági fenyegetések ellenében a teljes – törvényes és alkotmányos – lehetőségszelektát az operativitás elvén kihasználó állami fegyveres védelmet.

Negyedikként és végül utolsó sorban a totális védelem kialakítása a hatáskörök alkotmányos pontosítása és tisztázása mellett a kor kihívásainak megfelelő működést a jogállamiság követelményeinek megfelelő új megoldásokkal kell garantálni. Egy valóban átfogó megközelítésű, tehát totális fegyveres védelem tekintetében fokozni kell a kooperációs fórumok, közös törzsek működését, valamint teret kell engedni bizonyos speciális szervezetek létesítésének a speciális kihívásokra – mint amilyen a kibertámadások csoportja – figyelemmel, épp úgy, mint a speciális kontroll intézmények vonatkozásában, ami alatt leginkább a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás, valamint a belső ellenőrzés és elhárítás újragondolását értem.

Mindezekkel kapcsolatban leszögezendő, hogy a védelem totalizálása nem korlátok nélküli állami erőszakot jelent, sőt nem is célozhat ilyen törekvéseket. Rendeltetése ugyanis a totálissá váló biztonsági kihívások elhárításán, leküzdésén túl pontosan az, hogy kitörjünk a my lai-i, abu ghraibi, guantanamoi és egyéb árnyékokból. A kitörés útja ugyanis nem az ésszerűtlen korlátozás, az operativitás csökkentése, vagy a fegyveres védelem tagadása. A kitörés útja a fegyveres védelem újragondolása, totalizálása, és ezzel párhuzamosan a „civil”⁵⁸ kontroll reformja és megerősítése. Be kell ugyanis látnunk, hogy a szisztematikus megújítás nélkül fenntartjuk hatályában Schmitt azon megállapítását miszerint: „*A modern technika folyamatosan szolgáltatja az egyre erősebb fegyvereket és megsemmisítő eszközöket, az egyre tökéletesebb közlekedési eszközöket és hírközlési módszereket, mind a partizán, mind az őt legyőzni akaró reguláris csapat számára. A terror és ellenterror ördögi körében a partizán legyőzése gyakran csak magának a partizánharcnak a tükörképe...*”⁵⁹

Felhasznált irodalom

- [1] Andrew Wilson: The High Stakes of the Ukraine Crisis. In Current History 2014. (letöltve: 2015.02.22., http://www.currenthistory.com/Wilson_Current_History.pdf)
- [2] Arany Anett - N. Rózsa Erzsébet - Szalai Máté: Az Iszlám Állam – következmények, 2015, KKI-tanulmányok T-2015/1, Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest.
- [3] Berki Gábor: A kibertéri konfliktusok változásai, in Hadmérnök 2013/1. szám 173-185. o.
- [4] Boda Mihály: A terrorizmus morális megítélése, in Hadtudomány 2012/1-2. szám, 138-151. o.
- [5] Bruce Ackerman: A terrorizmus és az alkotmányos rend, in Miskolci Jogi Szemle 2008/2. szám 131-147. o.
- [6] Carl Schmitt: A politikai fogalma. Budapest: Osiris – Pallas Stúdió – Attraktor, 2002.
- [7] Carl Schmitt: Politikai teológia. Budapest: ELTE ÁJK, 1992. 1.o.

⁵⁸ E tekintetben a „civil” kontroll idézőjeles fogalmába bele kell érteni a civil állami vezetőkhöz bekötött, de egyenruhás belső, illetve a független ügyészi szervezetbe tartozó egyenruhás külső ellenőrzést és elhárítást, valamint azokat a kontroll intézményeket, amelyek az egyes alapjogok érvényesülését hivatottak óvni és ellenőrizni.

⁵⁹ Carl Schmitt i.m. (2002) 111. o.

- [8] Charles Townshend: A terrorizmus, 2003, Magyar Világ kiadó, Budapest.
- [9] Cs. Kiss Lajos: A totális állam elmélete és mítosza. In Világosság 2010. Ősz, 19-40. o.
- [10] Cs. Kiss Lajos: Totalitarizmus-tapasztalat külső és belső nézőpontból. In Jog Állam Politika 2013/4. szám 3-25. o.
- [11] Dmitri Trenin: The Ukraine Crisis and the Resumption of Great-Power Rivalry, 2014, Carnegie Moscow Center, Moscow.
- [12] Fareed Zakaria: A posztamerikai világ. Budapest: Gondolat kiadó, 2009.
- [13] Farkas Ádám: A totális védelemről. In Kecskés Gábor (szerk.): Doktori műhelytanulmányok 2013. Győr: Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2013. 153-168. o.
- [14] Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmi rendszerének kérdései a kortárs fenyegetések tükrében. In Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2015/1. szám 5-51. o.
- [15] Farkas Ádám: Észrevételek és javaslatok a fegyveres védelem egyes kérdéseire az ukrán válság és a nemzetközi terrorizmus legújabb kihívásai tükrében. In Diskurzus 2015/1. szám 3-14. o.
- [16] Farkas Ádám: Gondolatok a táborok évszázada kapcsán. In Jog Állam Politika 2013/3. szám 149-155. o.
- [17] Farkas Ádám: State and its Defence as Historical Constellation: Thoughts on the Historical Improvement of Modern States' Armed Defence with Regards to Carl Schmitt's Tropes of Total State and Total War. In Kálmán János (szerk.): Legal Studies on Contemporary Hungarian Legal System. Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2014. pp. 39-60. o.
- [18] Forgács Imre: Mégsem éjjeliőr? Budapest: Osiris kiadó, 2009.
- [19] Francis Fukuyama: A politikai rend eredete az ember előtti időktől a francia forradalomig. Budapest: Akadémiai kiadó, 2012.
- [20] Francis Fukuyama: A történelem vége és az utolsó ember. Budapest: Európa könyvkiadó, 2014.
- [21] Francis Fukuyama: Államépítés, kormányzás és világrend a 21. században, 2005, Századvég kiadó, Budapest.
- [22] Georg Nolte: European Military Law Systems. Berlin: DeGruyter Recht, 2003.
- [23] Gerard Chaliand - Arnaud Blin: The History of Terrorism from Antiquity to Al Qaeda, 2007, University of California Press, Los Angeles – London.
- [24] Hannah Arendt: A totalitarizmus gyökerei. Budapest: Európa könyvkiadó, 1992.
- [25] Hárdi István: A terrorizmusról, in Magyar Tudomány 2009/8. szám 932-936. o.
- [26] Immanuel Wallerstein: Bevezetés a világrendszer elméletbe. Budapest: L'Harmattan kiadó – Eszmélet Alapítvány, 2010.
- [27] Kálmán János: Az állam gazdasági szerepének változása, evolúciós megközelítésben. In Diskurzus 2013/Különszám. 24-33. o.
- [28] Kelemen Roland – Pataki Márta: A kibertámadások nemzetközi jogi értékelése, in. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2015/1. szám, 53-90. o.
- [29] Kenneth Katzman - Christopher M. Blanchard - Clara E. Humud - Rhoda Margesson - Matthew C. Weed: The „Islamic State” Crisis and U.S. Policy, 2015, Congressional Research Service, Washington.
- [30] Keszely László (szerk.): Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás. Budapest: HM Zrínyi Média Közhasznú Nonprofit Kft., 2013.
- [31] Keszely László: A NATO válságreagálási rendszerével összhangban álló nemzeti intézkedési rendszer és a különleges jogrend összefüggései. In: Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2013/1. szám, 191-221. o.

- [32] Keszely László: Az átfogó megközelítés a Nemzeti Biztonsági Stratégia tükrében, in *Hadtudományi Szemle*, 2014/4. szám 95-106. o.
- [33] Kis-Benedek József: Az Iszlám Kalifátus és a globális dzsihád új tendenciái, in *Hadtudomány* 2014/3-4. szám, 22-33. o.
- [34] Kotek, Joël – Rigoulot, Pierre: *A táborok évszázada*. Budapest: Nagyvilág könyvkiadó, 2005.
- [35] Kovács László: Európai országok kiberbiztonsági politikáinak és stratégiáinak összehasonlító elemzése I., in *Hadmérnök* 2012/2. szám, 302-311. o.
- [36] Krasznay Csaba: A polgárok védelme egy kiberkonfliktusban, in *Hadmérnök* 2012/4. szám, 142-151. o.
- [37] Kristiina Rintakoski - Mikko Autti: *Comprehensive Approach. Trends, Challenges and Possibilities for Cooperation in Crisis Prevention and Management*. Helsinki: Finland Ministry of Defense, 2008.
- [38] Loretta Napoleoni: *Az iszlamista főnix, Az Iszlám Állam születése és a Közel-Kelet újrafelosztása*, 2015, HVG kiadó, Budapest.
- [39] Loretta Napoleoni: *Terror Incorporated, Tracing the Dollars Behind the Terror Networks*. 2005, Seven Stories Press, New York.
- [40] Loretta Napoleoni: *Terrorism and the Economy, How the War on Terror is Bankrupting the World*. 2010, Seven Stories Press, New York.
- [41] Mark Singleton: *Paris 7-8 January: Darkness in the City of Light*, 2015, International Centre for Counter-Terrorism, Hague.
- [42] Molnár Ferenc: Egy sikeresebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során. In: *Nemzet és Biztonság* 2012/4. szám 10-23. o.
- [43] N. Rózsa Erzsébet: *Az Iszlám Állam előretörése Irakban és az amerikai válaszcsepások*, in *Nemzet és Biztonság* 2014/4. szám, 56-61. o.
- [44] Pataki Márta - Kelemen Roland: *Kiberterrorizmus. A terrorizmus új arca*, in. *Magyar Rendészet* 2014/5. szám, 103-116. o.
- [45] Peter Warren - Michael Streeter: *Az internet sötét oldala – Vírusírok, adatrablók, hackerek – és amit tehetünk ellenük*. 2005, HVG kiadó, Budapest.
- [46] Pongrácz Alex: *A globalizált világ aktuális kérdései: államelhalás vagy államépítés?* In *MTA LAW WORKING PAPERS* 2014/18. o.
- [47] Prof. Mikkel Vedby Rasmussen - Dr. Lars Bangert Struwe - Rune Hoffmann – Flemming Pradhan-Blach – Lieutenant Commander Johannes Kidmose - Dr. Henrik Breitenbauch - Dr. Kristian Soby Kristensen - Dr. Ann-Sofie Dahl: *The Ukraine Crisis and the End of the Post-Cold War European Order: Options for NATO and the EU*. 2014, Centre for Military Studies - University of Copenhagen, Copenhagen.
- [48] Rácz András: *Nem állam az államban – a kelet-ukrajnai szeparatizmusról*, in *Nemzet és Biztonság* 2014/5. szám 124-131. o.
- [49] Rácz András: *Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában*, 2014, KKI-tanulmányok T-2014/1. szám, Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest.
- [50] Répási Krisztián: *Franciaország iszlamista terrorfenyegetettsége*, 2015, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2015/2, Budapest.
- [51] Samuel P. Huntington: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest: Európa könyvkiadó, 1998.
- [52] Samuel P. Huntington: *Democracy's third wave*. In *Journal of Democracy* 1991/2. szám 12-34. o.
- [53] Samuel P. Huntington: *Political order in changing societies*. London-New Haven: Yale University Press, 1968.

- [54] Selján Péter: Harc az Iszlám Állam ellen, in Nemzet és Biztonság 2014/5. szám, 63-74. o.
- [55] Szabó Márton: A politikai fogalmának elmélyítése Carl Schmitt partizánelméletéről. In Világosság 2003/7-8. szám 67-78. o.
- [56] Szabó Tamás: A történelem folytatódik. In Regio 2014/1. szám 193-206. o.
- [57] Szigeti Péter: Világrendszernézőben. Budapest: Napvilág Kiadó, 2005. 9. o.
- [58] Tálas Péter (szerk.): A globális terrorizmus: Biztonsági kihívások és stratégiai válaszok, 2013, Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Budapest.
- [59] Tálas Péter (szerk.): A terrorizmus anatómiája, 2006, Zrínyi kiadó, Budapest.
- [60] Tálas Péter: A jelenlegi ukrán válságról 2.0., 2014, NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések – 2014/8. szám, Budapest.
- [61] Tálas Péter: Az ukrán válság értelmezési kereteiről és az ukrán választásokról, in Nemzet és Biztonság 2014/5. szám 111-123. o.
- [62] Tálas Péter: Folytatódó ukrán válság, in Nemzet és Biztonság 2014/4. szám 63-74. o.
- [63] Tomolya János - Padányi József: A terrorizmus jelentette kihívások, in Hadtudomány 2012/3-4. szám, 34-67. o.
- [64] Tomolya János, Padányi József: A terrorizmus és a gerilla-hadviselés azonosságai és különbségei, in Hadtudomány 2014/1. elektronikus szám 126-154. o.
- [65] Walter Wriston: The Twilight of Sovereignty. New York: Scribner, 1992.
- [66] Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktabla. Budapest: Európa könyvkiadó, 1999.

© Farkas Ádám, MTA TK

MTA Law Working Papers

Kiadó: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont

Székhely: 1014 Budapest, Országház utca 30.

Felelős kiadó: Körösnéyi András főigazgató

Felelős szerkesztő: Szalai Ákos

Szerkesztőség: Hoffmann Tamás, Kecskés Gábor, Szalai Ákos, Szilágyi Emese

Honlap: <http://jog.tk.mta.hu/mtalwp>

Email: szalai.akos@tk.mta.hu

ISSN 2064-4515